

Bolesław Howorka

Biblioteki naukowe wobec ustawy o prawie autorskim po implementacji przepisów Unii Europejskiej

Forum Bibliotek Medycznych 2/2 (4), 384-411

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Forma zajęć oraz zaliczenie

Zajęcia w formie ćwiczeń fakultatywnych (10-12 godzin) powinny odbywać się w laboratoriach komputerowych, sprzęt powinien być podłączony do sieci; osobny komputer wraz z rzutnikiem dla prowadzącego zajęcia, grupy nie powinny przekraczać dziesięciu osób.

Osoby decydujące się na uczestnictwo powinny znać język angielski w stopniu przynajmniej średnim.

Proponowane zaliczenie – krótki test (bez bloku 1 i 7) oraz prosta kwerenda w bazie medline.

Mgr Bolesław Howorka
Poznań – UM

BIBLIOTEKI NAUKOWE WOBEC USTAWY O PRAWIE AUTORSKIM PO IMPLEMENTACJI PRZEPISÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie

W pierwszej części referatu przedstawione zostały problemy związane z kształtowaniem się polskiego prawa autorskiego w powiązaniu z normami prawa międzynarodowego oraz Unii Europejskiej.

Druga część referatu to omówienie zasad, na których biblioteki naukowe opierają swoją działalność – zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w szczególności z postanowieniami o osobistych prawach twórców (art. 16), o ich prawach majątkowych (art. 17 i nast.), o dozwolonym własnym użytku osobistym (art. 23) oraz o uprawnieniach instytucji naukowych (art. 27) i bibliotek (art. 28), a także o warunkach korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku chronionych utworów (art. 34). Autor referatu zwraca uwagę bibliotekarzy, na to, aby w toku swoich działań zawodowych zawsze szanowali prawa twórców, by przestrzegali przepisów, dbali aby prawa twórców były zachowane, także przez korzystających z utworów.

Zajmując się problematyką świadczenia usług z zakresu informacji naukowej przez biblioteki naukowe w Polsce konieczne jest m.in. omówienie działalności tych bibliotek w ramach przepisów prawa autorskiego, wobec polskiej ustawy o prawie autorskim – w brzmieniu obecnie obowiązującym - po implementacji przepisów UE. Te zagadnienia są tematem pierwszej części referatu. W drugiej części tego tekstu przedstawione zostały uwagi związane z działaniem bibliotek, podejmowanymi w zgodzie z tymi przepisami, ważne zdaniem autora, tak dla bibliotekarzy, jak też i dla użytkowników bibliotek.

I.

Pierwszym w Polsce, po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej, zgodną z postanowieniami Konwencji berneńskiej ochronie dzieł literackich i artystycznych,

aktem normatywnym stanowiącym o prawach twórców, była ustawa z 1926 r.¹ Znalazły się w niej przepisy chroniące zarówno osobiste, jak i majątkowe prawa autorów. Obok tych przepisów, w ustawie zamieszczono także artykuły stanowiące o ograniczeniu majątkowych praw autorskich na rzecz użytku publicznego. Celem tych postanowień było zaspokojenie potrzeb ogólnospołecznych związanych z koniecznością zapewnienia obywatelom sprawnej informacji o ważnych, aktualnych wydarzeniach – politycznych, gospodarczych, kulturalnych, jak również udostępnienie informacji, których przedmiot był związany z rozwojem nauki oraz celami dydaktycznymi. Ustawa ta mówiła także o zakresie dozwolonego użytku prywatnego.

Kolejna polska ustawa została uchwalona w 1952 r.² Także i w tym akcie normatywnym, obok postanowień mówiących o obowiązku poszanowania praw osobistych i majątkowych twórców, znalazły się przepisy ograniczające ich prawa majątkowe na rzecz użytku publicznego, tj. prasy, czasopism, w związku z wyjaśnianiem lub nauczaniem, jak też m.in. bibliotek udostępniających utwory czytelnikom, a także na rzecz osób fizycznych, do własnego użytku osobistego.

W 1994 r. Rzeczpospolita Polska ponownie przystąpiła do Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych – w brzmieniu jej Aktu paryskiego³.

Konsekwencją przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Konwencji było uchwalenie nowej ustawy – z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴, ustawy wielokrotnie nowelizowanej, m.in. w związku z koniecznością implementacji do naszego prawa przepisów dyrektyw unijnych.

Zgodnie z art. 9 Konwencji berneńskiej, a także z przepisami dyrektyw UE, ten akt normatywny stanowił nie tylko o monopolu autorskim (ust. 1), ale także o pewnych ograniczeniach tego monopolu, tak w interesie prywatnym, jak też i publicznym, na rzecz określonych instytucji, m.in. bibliotek (ust. 2).

Jednym z najważniejszych naszych zadań w toku przygotowań naszego kraju do przystąpienia do Unii Europejskiej, była implementacja prawa unijnego do polskiego systemu prawnego.

Ustawą wymagającą wielu zmian, bardzo ważną także i dla bibliotekarzy, dla procedur bibliotecznych, była ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴. Konieczne stało się znowelizowanie tego aktu normatywnego, przede wszystkim wprowadzenie do tej ustawy zmian związanych z przyjęciem zasad zapisanych

¹ Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim. J. t. w Dz. U. z 1935 r. Nr 36, poz. 260

² Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim. Dz. U. Nr 34, poz. 234; zmiany w Dz. U.: z 1975 r. Nr 34, poz. 184 i z 1989 r. Nr 35, poz. 192

³ Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. Ogl.: załącznik do Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474. Dokumenty przystąpienia RP w Dz. U. z 1994 r. Nr 82, poz. 475 i Nr 104, poz. 506

⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. J.t. w Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631; zmiany w Dz. U.: z 2006 r. Nr 94, poz. 658 i Nr 121, poz. 843 oraz z 2007 r. Nr 99, poz. 662 i Nr 181, poz. 1293

w dyrektywie 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

Interesujące bibliotekarzy zmiany związane były z art. 5 (“Wyjątki i ograniczenia”) ust. 2 dyrektywy, w szczególności z postanowieniami dopuszczającymi do ograniczenia majątkowych praw autorskich (o których mówi, poniżej zacytowany, art. 2 dyrektywy) w wyniku:

- 1) zwielokrotniania na dowolnych nośnikach przez osobę fizyczną do prywatnego użytku i do celów ani bezpośrednio ani pośrednio handlowych, pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę, utworów lub przedmiotów objętych ochroną,
- 2) szczególnych czynności zwielokrotniania dokonywanego przez ogólnodostępne biblioteki i instytucje edukacyjne lub muzea i archiwa, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej.

Dyrektywa w art. 2 („Prawo do zwielokrotnienia utworu”) stanowi, że: *„Państwa Członkowskie przewidują prawo do zezwalania lub zabraniań bezpośredniego lub pośredniego, tymczasowego lub stałego zwielokrotniania utworu, przy wykorzystaniu wszystkich środków i w jakiegokolwiek formie, w całości lub częściowo: a) dla autorów, w odniesieniu do ich utworów;”*

Te przepisy odpowiadają postanowieniom art. 17 ustawy⁴, które z jednej strony gwarantują prawa autorów, ale jednocześnie dopuszczają możliwość wprowadzenia wyjątków i ograniczeń w prawach autorskich: *„Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej (podkreśl. BH), twórca przysługuje wyłączone prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”*.

Konsekwencją implementacji tych przepisów unijnych były zmiany w ustawie o prawie autorskim polegające przede wszystkim na:

- 1) wprowadzeniu obowiązku wnoszenia opłat na rzecz twórców i wydawców przez instytucje i osoby, które są właścicielami urządzeń reprograficznych i prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich (art. 20¹ ust. 1 ustawy⁴),
- 2) dopuszczenie do korzystania z utworu już rozpowszechnionego – bez zezwolenia twórcy – w zakresie własnego użytku osobistego; dopuszczalne jest korzystanie tylko z pojedynczych egzemplarzy utworów i to tylko w bardzo wąskim kręgu osób (pozostających w związku z osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego; doktryna uważa za takie korzystanie także użytek z dzieł dla celów samokształcenia, m.in. w celu podwyższenia kwalifikacji zawodowych, uzyskania wyższych stopni naukowych, tytułu naukowego) (art. 23 ustawy⁴),

- 3) dopuszczenie do przejściowego lub incydentalnego zwielokrotnienia utworów – bez zezwolenia twórcy; jednakże:
 - a) działanie takie nie może mieć samodzielnego znaczenia gospodarczego,
 - b) musi stanowić integralną i podstawową część procesu technologicznego, a więc ściśle wiązać się z działalnością dydaktyczną bądź badawczą uczelni, w celu przekazania utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika,
 - c) korzystanie z utworu musi być zgodne z prawem (art. 23¹ ustawy⁴),
- 4) zezwolenie bibliotekom (a także archiwom i szkołom) na:
 - a) nieodpłatne udostępnianie w zakresie ich zadań statutowych, egzemplarzy utworów rozpowszechnionych,
 - b) sporządzanie lub zlecenie sporządzenia egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów,
 - c) udostępnianie zbiorów w celach badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek (art. 28 ustawy⁴).

Biblioteki uczelniane (w rozumieniu polskiej ustawy o bibliotekach – biblioteki naukowe), korzystają z uprawnień wynikających z powołanego powyżej art. 5 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2001/29/WE, m.in. zwielokrotniają fragmenty utworów zbiorowych (artykuły z czasopism specjalistycznych) dla swoich czytelników korzystających z uprawnień wynikających z przepisów ustawy⁴ o nieodpłatnym korzystaniu ze wspomnianych utworów w zakresie własnego użytku osobistego.

Polska ustawa o bibliotekach⁵ pozwala na przeniesienie na użytkownika kosztów usługi informacyjnej, reprograficznej itp., z tym, że ustalona opłata nie może mieć charakteru zarobkowego (bibliotece utrzymywanej ze środków publicznych nie wolno prowadzić działalności zarobkowej – gospodarczej), a cena za usługę może obejmować wyłącznie nakłady związane z realizacją usługi.

Do problemu prawa do wynagrodzenia za korzystanie z utworu odnoszą się postanowienia wcześniejszej, od omówionej powyżej, dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich Nr 92/100 z dnia 19 listopada 1992 r. dotyczącej prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych w zakresie własności intelektualnej. Celem tej dyrektywy było ustanowienie ram prawnych odnoszących się do prawa najmu i użyczenia oraz do określonych praw pokrewnych. Prawa te powinny (wg preambuły do dyrektywy): „*być ograniczone przez uznanie przez kraje członkowskie praw najmu i użyczenia odnośnie do określonej grupy właścicieli praw ...*”. Art. 1 ust. 1 tego aktu stanowi, że: „*... kraje członkowskie ustanawiają,*

⁵ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Dz. U. Nr 85, poz. 539, zmiany w Dz. U.: z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440, z 2002 r. Nr 113, poz. 984

z zastrzeżeniem art. 5, prawo do zezwalania lub zakazu najmu i użyczenia oryginałów i egzemplarzy zwielokrotniania utworów chronionych prawem autorskim oraz innych przedmiotów ochrony wskazanych w art. 2 ust. 1: ...”, m.in. praw twórcy w odniesieniu do oryginału i egzemplarzy zwielokrotnienia jego utworu.

Twórcy przysługuje wyłączne prawo zezwalania lub zakazywania, tak najmu [ograniczonego czasowo przekazania do korzystania z utworu w celach bezpośrednio lub pośrednio komercyjnych (art. 1 ust. 2 dyrektywy 92/100)], jak i użyczenia [ograniczonego czasowo przekazania do korzystania nie służącego bezpośrednio lub pośrednio celom gospodarczym lub komercyjnym oraz przekazywanie dokonywane przez instytucje użyteczności publicznej (art. 1 ust. 3 omawianej dyrektywy)].

O „Wyjątkach od wyłącznego prawa publicznego użyczenia” stanowi art. 5 ust. 1 dyrektywy: „W odniesieniu do użyczenia publicznego kraje członkowskie mogą ustanowić wyjątki od wyłącznego prawa według art. 1, o ile przynajmniej twórcy otrzymają wynagrodzenie za takie użyczenie (podkreśl. BH). Kraje członkowskie mają swobodę przy ustalaniu wynagrodzenia stosownie do celów własnej polityki kulturalnej.”

Nie ma wątpliwości, że „użyczenie publiczne” to czynność stanowiąca podstawowy sposób realizacji zadań bibliotecznych, także bibliotek naukowych. Z zacytowanych tu, powyżej, postanowień wynika, że za użyczenie – udostępnianie zbiorów bibliotecznych, tak prezencyjne, jak i w drodze wypożyczeń, należy się twórcom wynagrodzenie ustalone przez uprawnione organy krajów członkowskich. Kraje te zostały zobowiązane do implementacji tych postanowień i wiele z nich wprowadziło w życie przepisy, w myśl których określone przedmioty mogą być udostępniane bez uzyskania zgody twórcy. Jednocześnie niektóre kraje uregulowały problem wynagradzania autorów użyczanych przez biblioteki dzieł, np. w drodze corocznego przekazywania z budżetu organizacjom zbiorowego zarządzania prawami autorskimi wynegocjowanych kwot. W Holandii za wypożyczenie płać czytelnicy. Ale nie wszystkie kraje członkowskie podporządkowały się tym przepisom dyrektywy. Są takie kraje, którym zarzucono zbyt szeroką swobodę przy stosowaniu zwolnień od wynagradzania za użyczenie (Hiszpania, Portugalia i Włochy; Hiszpania zdecydowała się na walkę z Komisją Europejską i odmówiła wprowadzenia odpłatności za wypożyczanie książek, tłumacząc się m.in. niskim wskaźnikiem czytelnictwa⁶).

Znowelizowana w 2004 r. ustawa o prawie autorskim przewiduje w art. 28, że biblioteki mogą nieodpłatnie udostępniać, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych. Wobec obaw, że implementacja dyrektywy wymusi wprowadzenie opłat za wypożyczanie – Minister Kultury zdecydowanie stwierdził, że art. 28 polskiej ustawy zgodny jest z przepisami wspomnianej dyrektywy³. Odwołano się tutaj do przepisów art. 20¹ ustawy⁴ stanowiącego

⁶ Barbara S z c z e p a ń s k a : *Public lending rights*. EBIB 7/2004

w ust. 1, że: „1. Posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców, chyba, że zwielokrotnienie odbywa się na podstawie umowy z uprawnionym. Opłaty te przypadają twórcom i wydawcom w częściach równych.”

Jednakże nie uspokoiło to polskich bibliotekarzy. Obecnie pozostaje nam tylko śledzić, jak przebiega walka Hiszpanii z Komisją Europejską; wszystko zależy od tego, jaki w tej sprawie zapadnie wyrok.

Inne dyrektywy unijne, które tu nie zostały omówione, a których przepisy zostały implementowane do naszej ustawy o prawie autorskim⁴, to:

- 1) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 91/250/WE z dnia 14 maja 1991 r. w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych,
- 2) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 93/83/WE z dnia 27 września 1993 r. w sprawie koordynacji niektórych zasad dotyczących prawa autorskiego oraz praw pokrewnych stosowanych w odniesieniu do przekazu satelitarnego oraz retransmisji drogą kablową,
- 3) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 93/98/WE z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych,
- 4) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 96/9/WE z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych.

Należy jeszcze tu dodać, że w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowana została nowelizacja ustawy o prawie autorskim, której celem jest wdrożenie kolejnego aktu normatywnego UE – dyrektywy 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie egzekwowania praw wartości intelektualnej. Celem tej dyrektywy jest zapewnienie równorzędnego poziomu ochrony praw własności intelektualnej we wszystkich państwach członkowskich w celu umożliwienia w przyszłości ponadgranicznego rozstrzygania sporów. Zmiany w ustawie⁴ mają polegać na dodaniu art. 5¹ oraz na zmianie brzmienia art. 79 i 80 oraz 101. Zmiany te nie naruszają w zasadzie praw bibliotek wynikających z licencji, z przepisów o dozwolonym użytku chronionych utworów. Ale jak sprawa ta będzie ostatecznie uregulowana, o tym będzie można powiedzieć dopiero po uchwaleniu zmian w ustawie⁴.

II.

Naukowe biblioteki uczelni medycznych wykonują swoje zadania statutowe polegające na:

- 1) wspieraniu doskonalenia zawodowego lekarzy i innych pracowników medycznych i dostarczaniu im potrzebnych do tego kopii dokumentów,

z których korzystają oni w zakresie własnego użytku osobistego (art. 23 ustawy⁴),

- 2) dostarczaniu własnym (uczelni) pracownikom naukowym oraz naukowo-dydaktycznym jednostkom organizacyjnym uczelni dokumentów potrzebnych do prowadzonych badań naukowych, a także do wykorzystania w pracy dydaktycznej (art. 27 ustawy⁴),
- 3) prowadzeniu działań, których celem jest uzupełnienie własnych zbiorów w celu jak najpełniejszego zaspokojenia potrzeb użytkowników, osób mających prawo korzystania z usług bibliotecznych (biblioteki uczelniane nie są „bibliotekami publicznymi” w rozumieniu ustawy o bibliotekach⁵, o tym, jaki jest krąg ich użytkowników stanowią wewnętrzne regulaminy: organizacyjny i zakładowy, o których mowa w art. 12 i 14 ust. 4 ustawy⁵, wydane w oparciu o art. 88 ust. 1 „Prawa o szkolnictwie wyższym”⁷).

Działania te są zgodne z przepisami prawa autorskiego, z postanowieniami tej ustawy⁴ stanowiącymi o dozwolonym użytku chronionych utworów.

1) Art. 23 ustawy⁴ zezwala na nieodpłatne korzystanie, bez zezwolenia twórcy, z już rozpowszechnionego (udostępnionego publicznie) utworu - w zakresie własnego użytku osobistego. Przepisy te pozwalają także na korzystanie z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, jednakże tylko w takiej sytuacji, kiedy dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje wyłącznie korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworu. Przepisy te nie ograniczają objętości kopiowanego egzemplarza, tak, że dopuszczalne jest skopiowanie nawet całego utworu.

Powstaje pytanie, kto może korzystać z utworu w zakresie własnego użytku osobistego? Czy użytek „dla własnych celów zawodowych” można uznać za mieszczący się w granicach „własnego użytku osobistego”?

Autorzy komentarza do ustawy⁸ wyrażają zdanie, *„że fakt, iż osoba dokonująca zwielokrotnienia dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) wykorzystuje wiadomości z niego uzyskane w celach zawodowych, objęty jest zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym. Istotne jest bowiem, że z uzyskanej odbitki lekarz ten nie będzie korzystał poza kręgiem osób określonych w art. 23 ust. 2”* (podkreśl. BH). I dalej: *„Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba że jest to instytucja naukowa lub oświatowa (art. 27)”*

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym” ogł. W Dz. U. Nr 164, poz. 1365; zmiana: w 2006 r. Nr 46, poz. 328

⁸ Janusz Barta, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Cwiąkałski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple: „Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych”, Dom Wydawniczy ABC 1995, s. 179

(podkreśl. BH). A biblioteka naukowa jest przecież zarówno instytucją naukową, jak też i instytucją wykonującą zadania edukacyjne, instytucją oświatową.

Znowelizowana w kwietniu 2004 r. ustawa⁴ stanowi (art. 23 ust. 2), że: „*Zakres własnego użytku obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów* (podkreślenie – BH) ...”. Z tych znowelizowanych postanowień art. 23 ust. 2 ustawy wynika, że nie wolno skopiować, dla jednego zamawiającego użytkownika biblioteki, większej liczby egzemplarzy utworu, że jeden użytkownik ma prawo tylko do jednej kopii.

Za dopuszczalny w świetle przepisów art. 23 ustawy⁴ można uznać tylko taki „użytek profesjonalny”, który jest związany z własnymi, osobistymi, celami zawodowymi użytkownika polegający na podnoszeniu jego kwalifikacji (np. sporządzanie kopii artykułów z czasopism w celu poszerzenia własnej wiedzy), uzyskania przez niego (wyłącznie przez niego) stopnia naukowego, tytułu naukowego, specjalizacji. Trzeba tu podkreślić, że nie jest użytkowaniem osobistym korzystanie z utworu w szerszym kręgu osób, niż na to pozwala ustawa, np. w obrębie zakładu pracy. Także inaczej przedstawia się sprawa, kiedy określone działania użytkownika mają na względzie charakter zarobkowy, np. stanowią przedmiot umowy o dzieło z jednostką, która nie ma charakteru instytucji naukowej, jest przedsiębiorstwem, jednostką prowadzącą działalność gospodarczą, mającą charakter komercyjny.

Trzeba także wspomnieć, że zakres własnego użytku osobistego obejmuje, obok osoby zainteresowanej, także inne osoby pozostające z nią w związku osobistym, w szczególności w związku pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego (a więc nieformalnego, co wyklucza korzystanie z licencji ustawowej przy stosunkach profesjonalnych, formalnych, gdy występują wyłącznie powiązania wynikające np. ze stosunku pracy). Każda osoba fizyczna ma prawo korzystać z utworów rozpowszechnionych (tzn. z utworu, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie – art. 6 pkt 3 ustawy⁴) w zakresie własnego użytku osobistego. M.in. prawo to może być wykorzystane przez osoby kształcące się, doskonalące się zawodowo (np. przez lekarzy specjalizujących się bądź też ubiegających się o wyższy stopień specjalizacji, pracowników dążących do uzyskania stopnia bądź też tytułu naukowego). Tego rodzaju działania prowadzone są nie tylko w interesie osobistym korzystającego, ale w szerszym pojętym interesie społecznym (bo też w interesie społecznym jest np. to, by lekarz posiadał jak najlepsze przygotowanie zawodowe, aby miał jak najwyższe kwalifikacje). Takie działania muszą być wspierane także przez biblioteki i to nie tylko przez udostępnianie ich użytkownikom zasobów własnych oraz zasobów bibliotek współpracujących metodami tradycyjnymi (prezencyjnie bądź wypożyczając posiadane w zbiorach pozycje), ale także wykorzystując najnowsze techniki teleinformatyczne – dostarczając za ich pośrednictwem swoim użytkownikom materiały informacyjne, kopie artykułów z czasopism itp.

Przepisów art. 23 i 23¹ ustawy⁴ nie stosuje się do programów komputerowych.

2) Wspomniana tutaj nowelizacja ustawy dodała nowy artykuł (art. 23¹), który stanowi o nowej formie dozwolonego użytku chronionych utworów. Nowe przepisy pozwalają na zwielokrotnienie utworów, bez zezwolenia twórcy, jeśli działanie takie nie ma znaczenia gospodarczego, a ma charakter przejściowy lub przypadkowy (incydentalny) oraz stanowi integralną część procesu technologicznego i ma na celu wyłącznie umożliwienie: 1) *przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub ...* 2) *zgodnego z prawem korzystania z utworu.*

3) Instytucje naukowe i oświatowe, a więc także i uczelnie, mogą w celach dydaktycznych korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu, a także sporządzać dla tych celów egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu (art. 27 ustawy⁴). Instytucje te mogą także korzystać z rozpowszechnionych utworów do prowadzenia własnych badań. I tylko w tym zakresie można sporządzać egzemplarze fragmentów (np. artykułów stanowiących część publikacji periodycznej – w rozumieniu art. 11 ustawy o prawie autorskim) rozpowszechnionych utworów. Korzystanie i sporządzanie wspomnianych w art. 27 ustawy⁴ egzemplarzy fragmentów rozpowszechnionego utworu obejmuje także działania polegające na sprowadzeniu przez uprawnioną do podejmowania takich czynności bibliotekę naukową, bibliotekę uczelni – z innej biblioteki (tak krajowej, jak i zagranicznej), potrzebnej kopii utworu. Takie działania wynikają z obowiązku realizacji zadań bibliotek naukowych, zadań określonych przepisami ustaw (o bibliotekach⁵, Prawo o Szkolnictwie Wyższym⁷) i przepisów wykonawczych oraz wewnątrzskładowych (statutów, regulaminów) i są legalne.

Biblioteki naukowe, których prawnym obowiązkiem jest zaspakajanie uzasadnionych potrzeb czytelniczych uprawnionych użytkowników, związanych z umożliwianiem im korzystania z rozpowszechnionych utworów w celach dydaktycznych lub do prowadzenia własnych badań, mogą tworzyć konsorcja, wchodzić w porozumienia z innymi bibliotekami i systemami (konsorcjami), w celu uzyskania z zasobów innych bibliotek, dla uzupełnienia swoich własnych zbiorów, egzemplarzy rozpowszechnionych utworów potrzebnych własnym użytkownikom.

Przepisów art. 27 ustawy⁴ nie stosuje się do programów komputerowych.

4) Przepisy art. 28 ustawy⁴ zezwalają bibliotekom, w zakresie ich zadań statutowych, na nieodpłatne udostępnianie egzemplarzy utworów, które zostały rozpowszechnione, tzn. za zezwoleniem twórcy w jakikolwiek sposób udostępnione publicznie. Trzeba zwrócić uwagę na zwiększenie możliwości biblioteki związane z zamianą (w czasie nowelizacji implementacyjnej naszej ustawy⁴) w tym artykule wyrazu „opublikowanych” (utworów za zezwoleniem twórcy zwielokrotnionych, których egzemplarze zostały udostępnione publicznie) na wyraz „rozpowszechnionych”

(utworów za zezwoleniem twórcy w jakikolwiek sposób udostępnionych publicznie).

Biblioteki, szkoły i archiwa mogą sporządzać lub zlecać sporządzenie pojedynczych egzemplarzy utworów rozpowszechnionych w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów.

Nowelizacja (pkt 3 – nowy w art. 28 ustawy o prawie autorskim) pozwala bibliotece (archiwum, szkole) na udostępnianie zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

W celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów biblioteki, szkoły i archiwa, instytucje działające non-profit, zakłady publiczne mogą prosić inne podmioty o sporządzenie pojedynczych egzemplarzy utworów rozpowszechnionych –. Jednak, jeśli otrzymamy tego rodzaju zamówienia, uzasadnione przepisami (ustawy⁴, dyrektywy 2001/29/WE) będzie upewnienie się przed zrealizowaniem zamówienia, jaki jest „status” zamawiającego, czy nie jest to przypadkiem instytucja prowadząca działalność komercyjną.

Przepisów art. 28 ustawy⁴ nie stosuje się do programów komputerowych.

5) Artykuły 34 i 35 ustawy o prawie autorskim określają warunki korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku. Każde korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku chronionych utworów jest możliwe pod warunkiem, że zamieszczona będzie informacja o twórcy oraz o źródle. Wymienienie twórcy to podanie jego imienia i nazwiska bądź jego pseudonimu lub poinformowanie o tym, że utwór został udostępniony anonimowo (art. 16 pkt 1 i 2 ustawy). Podanie informacji o źródle to wymienienie danych pozwalających na dokładną identyfikację utworu, miejsca opublikowania bądź też rozpowszechnienia. Informacja ta może być pominięta lub niepełna, jeśli nie istnieją możliwości jej ustalenia. Jeśli ustawa o tym nie stanowi inaczej, twórcy, którego utwór jest wykorzystywany w ramach licencji ustawowych (przepisów o dozwolonym użytku chronionych utworów) nie przysługuje prawo do wynagrodzenia. Jednakże (art. 35) dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.

M.in. po to, by zapewnić twórcom i wydawcom pewne korzyści z eksploatacji ich utworów w ramach tych licencji, przepisy (art. 20 i art. 20¹ ustawy⁴) przewidują wnoszenie określonych opłat na rzecz organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi reprezentujących twórców i wydawców od producentów i importerów urządzeń kopiujących, reprograficznych oraz czystych nośników służących do utrwalania, a także od posiadaczy urządzeń reprograficznych prowadzących stosowną działalność gospodarczą (komercyjną).

I tu uwaga ważna dla bibliotekarzy. Usługi bibliotek naukowych (i nie tylko tych bibliotek) w zasadzie nie są przedmiotem działalności gospodarczej. Ustawa: „Prawo o szkolnictwie wyższym”⁷ stanowi w art. 7, że: „*Uczelnia może prowadzić działalność*

gospodarczą wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo od działalności, o której mowa w art. 13 i 14, w zakresie i formach określonych w statucie” (podkreśl. BH). (Art. 13 mówi o podstawowych zadaniach uczelni, o zadaniach, w których oczywiście mieszczą się usługi bibliotek uczelnianych, natomiast art. 14 o prowadzeniu domów studenckich i stołówek studenckich). Jeśli senat uczelni nie podjął stosownej uchwały o wyodrębnieniu niektórych usług biblioteki jako działalności gospodarczej, wówczas biblioteka, zgodnie z przepisami art. 14 ust. 2 pkt 1 i ust. 3 ustawy o bibliotekach⁵, może pobierać opłaty m.in. za usługi informacyjne, bibliograficzne i reprograficzne oraz za wypożyczanie międzybiblioteczne, ale wysokość tych opłat nie może przekraczać kosztów wykonania tej usługi. Nie jest to więc „*odpłatne świadczenie usług*” (w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług ...), nie jest to także działalność gospodarcza (zgodnie z przepisami art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 19 listopada 1999 r.: „Prawo działalności gospodarczej” – „*Działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy jest zarobkowa działalność wytwórcza, handlowa, budowlana, usługowa ...*”). A zgodnie z powołanymi wyżej (podkreślonymi) postanowieniami ustawy o bibliotekach usługi bibliotek nie noszą znamion działalności zarobkowej. I tylko te biblioteki, które świadczą swoje usługi nieodpłatnie (w rozumieniu tych przepisów ustawy⁵) mogą korzystać z licencji, o których mowa w oddziale 3 rozdz. 3 („*Dozwolony użytek chronionych utworów*”) ustawy o prawie autorskim⁴. Biblioteki, które świadczą usługi biblioteczne, m.in. usługi informacyjne, reprograficzne i wystawiając rachunki dopisują do kwot stanowiących koszt wykonania usługi podatek VAT, mogą być potraktowane, jako prowadzące działalność gospodarczą i zobowiązane do wnoszenia stosownych opłat przewidzianych przepisami art. 20¹ ustawy⁴. Dlatego uzasadniony jest apel do bibliotekarzy, o zważanie na to, aby usługi ich bibliotek (usługi, o których mowa w art. 14 ust. 1 ustawy o bibliotekach⁵), nie stanowiły przedmiotu działalności gospodarczej (nieuzasadnionej odpowiednią uchwałą senatu uczelni), działalności zarobkowej (odpłatnej w rozumieniu ustawy o VAT⁹). Biblioteki naukowe nie zarabiają, nie świadczą usług odpłatnych, a jedynie korzystają z ustawowego⁵ prawa do otrzymania zwrotu poniesionych przez nie kosztów wykonania usługi; warunkiem skorzystania z licencji ustawowych⁴, dozwolonego użytku chronionych utworów, jest nieodpłatne świadczenie usług bibliotecznych. I jeszcze jedno: nie powinno się przekraczać intencji ustawodawcy, nie powinno się w bibliotekach kopiować książek, podręczników, skryptów. Ich autorom należy się stosowne wynagrodzenie uzyskiwane w trybie

⁹ Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług ... (znowelizowanej): „Wykaz usług, których świadczenie jest zwolnione od podatku” przewiduje: a) w pkcie 19 (symbol PKWiU: 80): „Usługi w zakresie edukacji”; b) w pkcie 23 (symbol PKWiU: ex 92) „Usługi związane z kulturą, rekreacją i sportem - z wyłączeniem: 1) usług związanych z taśmami wideo oraz z wszelkimi filmami reklamowymi i promocyjnymi, 2) działalności agencji informacyjnych, 3) usług wydawania książek i prasy.” **Symbol 92.51.11 to „Usługi bibliotek”**

art. 20¹ ustawy⁴. Takie usługi mogą świadczyć wyłącznie te zakłady, które prowadzą działalność gospodarczą i przekazują przewidziane ustawą⁴ kwoty organizacjom zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. Nasze usługi reprograficzne powinny być ściśle związane z podstawowymi zadaniami uczelni, z wykonywaniem usług z zakresu naukowej informacji medycznej. Pracownia reprograficzna biblioteki nie powinna być „zakładem usługowym”, czytelnik otrzymuje w bibliotece „usługę biblioteki” (o której mowa w załączniku nr 3: „*Wykaz usług, których świadczenie jest zwolnione od podatku*” do ustawy podatku od towarów i usług ...). Elementem usługi biblioteki jest wykonanie kopii artykułu z czasopisma dla uprawnionego czytelnika (usługa informacyjna, bibliograficzna, reprograficzna, zgodnie z art. 14 ust. 2 pkt 1 ustawy⁵).

Udostępniając swoje zbiory, a także, w ramach współpracy międzybibliotecznej materiały biblioteczne pochodzące z innych bibliotek, każda biblioteka musi przede wszystkim stosować się do art. 16 ustawy⁴, szanować autorskie prawa osobiste, zasady zobowiązujące do wyraźnego określenia, kto jest autorem dzieła. Dla bibliotekarzy najważniejsze są prawa osobiste twórcy wyrażające się:

- 1) prawem żądania, aby osoby trzecie wiedziały i uznawały to, że jest on autorem utworu oraz
- 2) prawem twórcy do zachowania nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania.

Przestrzegając tych praw twórcy nie wolno dopuścić do sytuacji, w której np. kopiując utwór stanowiący fragment publikacji periodycznej – artykuł, dokona się „podziału”, przekaze użytkownikowi artykuł w częściach i w tej sposób naruszy jego treść i formę, dopuści do nierzetelnego korzystania z utworu (artykuł z zasady jest utworem krótkim, którego każda część jest ważna, nie wolno oderwać, kopiując, informacji o autorach i skąd oni pochodzą, jak i tytułu od właściwej treści i kończącej dzieło bibliografii).

Bibliotekarzowi nie wolno także naruszyć praw majątkowych twórcy, jego wyłącznego prawa do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji (art. 50⁴) oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu (monopol autorski). Twórca ma zagwarantowane przepisami ustawy (art. 43 ust. 1 ustawy⁴) prawo do wynagrodzenia. Tylko on może wyrazić zgodę, poprzez stosowny zapis w umowie, na to, by przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie. I co jest tu bardzo ważne: „*Jeżeli w umowie nie określono sposobu korzystania z utworu, powinien on być zgodny z charakterem i przeznaczeniem utworu oraz przyjętymi zwyczajami*” (art. 49 ust. 1 ustawy⁴) –(podkreśl. BH). A jaki jest charakter korzystania z dzieła naukowego? Jakie jest przeznaczenie artykułu w czasopiśmie naukowym? Jakie przyjęte zwyczaje obowiązują w podczas korzystania przez naukowców z tych utworów? Na takie pytania łatwiej na pewno jest odpowiedzieć bibliotekarzowi – pracownikowi biblioteki instytucji naukowej bądź

też pracownikowi nauki, niż prawnikowi. Bo też o tych sprawach muszą decydować korzystający, a nie prawnicy, czy też wydawcy i twórcy.

Ponadto biblioteki, realizując swoje zadania zapisane w ustawie o bibliotekach, w innych ustawach⁷, w statutach oraz w regulaminach bibliotecznych (art. 11 ust. 3 i art. 12 oraz art. 14 ust. 4 ustawy⁵) korzystają przede wszystkim z przepisów ustawy⁴, które stanowią, że:

- 1) majątkowe prawa autorskie do utworów stanowiących wyodrębnione części utworów zbiorowych (m.in. artykuły w czasopismach) należą nie do wydawców, ale do autorów (art. 11 ustawy⁴),
- 2) instytucji naukowej przysługuje [pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy; opublikowanie takiego utworu nie pozbawia prawa pracownika – twórcy do wynagrodzenia (ew. honorarium autorskiego) (art. 14 ustawy⁴),
- 3) biblioteki dokonując zakupu urządzeń do kopiowania oraz odpowiednich nośników – w cenę kupna mają wliczoną opłatę na rzecz wydawców i twórców i w ten sposób umożliwiają twórcom otrzymanie pewnej rekompensaty za korzystanie ze stworzonego przez niego utworu (art. 20 ust. 1 ustawy⁴),
- 4) często czasopisma naukowe, specjalistyczne, korzystają z dotacji centralnych, towarzystw naukowych i zawodowych, dotacji uczelni itp., a także często cena prenumeraty czasopisma dla bibliotek jest wyższa od ceny, za którą te czasopisma są oferowane czytelnikom indywidualnym (osobom fizycznym) [wydawca może w ten sposób zrekompensować to, że biblioteki w ramach ustawowych licencji (zezwoleń) (m.in. art. 23, 23¹, 27 i 28 ustawy⁴) – bez zezwolenia twórców umożliwiają swoim użytkownikom korzystanie z utworów].

*

Ps.: Autor referatu Bolesław Howorka omówił szerzej niektóre artykuły ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych m.in. w tekstach zamieszczonych w *Bibliotekarzu*:

1) art. 14: „*Prawa autorskie do artykułu w czasopiśmie naukowym*” 2006 nr 5 s. 14 – 17

2) art. 23, 23¹, 27, 28 i 30: „*Dozwolony użytek chronionych utworów w znowelizowanej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych*” 2005 nr 2 s. 15 – 23

3) art. 23: „*Prawo do nieodpłatnego korzystania z utworu w zakresie własnego użytku osobistego*” 2005 nr 12 s. 11 – 18

4) art. 28: „*Co wolno bibliotece? O art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*” 2006 nr 3 s. 12 – 14

Biblioteki naukowe wobec ustawy o prawie autorskim po implementacji przepisów UE

Bolesław Howorka

1

Biblioteki naukowe
wobec ustawy o prawie autorskim
po implementacji przepisów UE

Polskie ustawy o prawie autorskim:

- 1) ustawa z dnia 29 marca 1926 r. O prawie autorskim (j.t. w Dz. U. z 1935 r. Nr 36 poz. 260,
- 2) ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 34 poz. 234; zmiany w Dz. U.: z 1975 r. Nr 34 poz. 184 i z 1989 r. Nr 35 poz. 192,
- 3) uchwalona po przystąpieniu Polski w 1994 r. do wszystkich artykułów oraz załącznika Konwencji Berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzonego w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (j.t. w Dz. U. z 2006 r. Nr 90 poz. 631, zmiany w Dz. U.: z 2006 r. Nr 94 poz. 658, z 2007 r. Nr 99 poz. 662 i Nr 181 poz. 1293); kilkakrotnie nowelizowana w celu uzgodnienia jej przepisów z dyrektywami UE (dyrektywy: 91/250/ WE z dnia 14 maja 1991 r., 92/100/WE z dnia 19 listopada 1992 r., 93/83/WE z dnia 27 września 1993 r., 93/98/WE z dnia 29 października 1993 r., 96/9/WE z dnia 11 marca 1996 r.).

2

**AKT PARYSKI KONWENCJI BERNEŃSKIEJ
O OCHRONIE DZIEŁ LITERACKICH I ARTYSTYCZNYCH**

sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r.

Konwencja Berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych

z dnia 9 września 1886 r. uzupełniona w Paryżu dnia 4 maja 1896 r., zrewidowana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r., uzupełniona w Bernie dnia 20 marca 1914 r., zrewidowana w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r., w Brukseli dnia 26 czerwca 1948 r., w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. i w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. o raz poprawiona dnia 2 października 1979 r.

Państwa należące do Związku, w równym stopniu ożywione pragnieniem ochrony – w sposób możliwie skuteczny i jednolity – praw autorów do dzieł literackich i artystycznych, uznając doniosłe znaczenie prac konferencji rewizyjnej odbytej w Sztokholmie w 1967 r., postanowiły zrewidować akt przyjęty przez Konferencję sztokholmską, pozostawiając bez zmiany artykuły od 1 do 20 i od 22 do 26 tego aktu.

W następstwie tego, niżej podpisani pełnomocnicy, po przedstawieniu swych pełnomocnictw uznanych za dobre i sporządzone w należytej formie, uzgodnili, co następuje:

3

Konwencja Berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych

Artykuł 1

Państwa, do których ma zastosowanie niniejsza konwencja, tworzą Związek w celu ochrony praw autorów do ich dzieł literackich i artystycznych.

.....
Artykuł 9

1. Autorzy dzieł literackich i artystycznych chronionych przez niniejszą konwencję korzystają z wyłącznego prawa udzielania zezwolenia na reprodukcję tych dzieł, bez względu na sposób i formę, w których miałyby ona nastąpić

2. Ustawodawstwu państw należących do Związku zastrzega się możliwość zezwolenia na reprodukcję tych dzieł w pewnych szczególnych wypadkach, pod warunkiem, że reprodukcja ta nie wyrządzi szkody normalnemu korzystaniu z dzieła ani nie przyniesie nieuzasadnionego uszczerbku prawowitym interesom autora.

3. W rozumieniu niniejszej konwencji wszelki zapis dźwiękowy lub wizualny uważa się za reprodukcję.

4

DYREKTYWA 2001/29/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY
z dnia 22 maja 2001 r.

w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w
społeczeństwie informacyjnym

Artykuł 2

Prawo do zwielokrotniania utworu

Państwa członkowskie przewidują wyłączne prawo do zezwalania lub zabrania bezpośredniego, tymczasowego lub stałego zwielokrotniania utworu, przy wykorzystaniu wszelkich środków i w jakiegokolwiek formie, w całości lub częściowo:

- a) dla autorów, w odniesieniu do ich utworów;

Artykuł 5

Wyjątki i ograniczenia

2. Państwa Członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do prawa do zwielokrotniania określonego w art. 2, w następujących przypadkach: ...

b) w odniesieniu do zwielokrotniania na dowolnych nośnikach przez osobę fizyczną do prywatnego użytku i do celów ani bezpośrednio ani pośrednio handlowych, pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę, uwzględniającą zastosowanie lub niezastosowanie środków technologicznych określonych w art. 6, w odniesieniu do danych utworów lub przedmiotów objętych ochroną;

c) w odniesieniu do szczególnych czynności zwielokrotniania dokonywanym przez ogólnodostępne biblioteki, instytucji edukacyjnej lub muzea lub przez archiwa, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej;

5

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Autorskie prawa majątkowe

Art. 17.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.

6

Konsekwencją implementacji tych przepisów unijnych były zmiany w ustawie o prawie autorskim polegające przede wszystkim na:

1) (art. 20¹ ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, dalej u. o pr. a.) wprowadzeniu obowiązku wnoszenia opłat na rzecz twórców i wydawców przez instytucje i osoby, które są właścicielami urządzeń reprograficznych i prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego,

2) (art. 23 u. o pr. a.) dopuszczeniu do korzystania z utworu już rozpowszechnionego - bez zezwolenia twórcy - w zakresie własnego użytku osobistego; dopuszczalne jest korzystanie tylko z pojedynczych egzemplarzy utworów i to tylko w bardzo wąskim kręgu osób (pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego; doktryna uważa za takie korzystanie także użytek z dzieł w celu samokształcenia, m.in. w celu podwyższenia kwalifikacji zawodowych, uzyskania wyższych stopni naukowych, tytułu naukowego itp.),

7

3) (art. 23¹ u. o pr. a.) dopuszczeniu do przejściowego lub incydentalnego zwielokrotnienia utworów - bez zezwolenia twórcy, jednakże:

a) działania takie nie mogą mieć samodzielnego znaczenia gospodarczego,

b) musi stanowić integralną i podstawową część procesu technologicznego w celu przekazania utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika,

c) korzystanie z utworu musi być zgodne z prawem,

4) (art. 28 u. o pr. a.) zezwolenie bibliotekom (a także archiwom i szkołom) na:

a) nieodpłatne udostępnianie w zakresie ich zadań statutowych egzemplarzy utworów rozpowszechnionych,

b) sporządzanie lub zlecenie sporządzenia egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów,

c) udostępnianie zbiorów w celach badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

8

**Dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich Nr 92/100
z dnia 19 listopada 1992 r.**

**dotyczącej prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych
w zakresie własności intelektualnej.**

Z preambuły:

[...] „Ochrona zagwarantowanego przez prawo autorskie i prawa pokrewne powinna być dostosowana do aktualnego rozwoju gospodarczego, takiego jak np. nowe sposoby wykorzystania.” [...]

[...] „Ustanowienie ram prawnych Wspólnoty w odniesieniu do prawa najmu i wypożyczenia [...] może być ograniczone do uznania przez kraje członkowskie praw najmu i użyczenia odnośnie do określonej grupy właścicieli praw [...]”

Art. 1. „Cel uregulowania”

1. Zgodnie z postanowieniami niniejszego rozdziału kraje członkowskie ustanawiają, z zastrzeżeniem art. 5, prawo do zezwalania lub zakazywania najmu i użyczenia oryginałów i egzemplarzy wielokrotnienia utworów chronionych prawem autorskim i innych przedmiotów ochrony wskazanych w art. 2 ust. 1. [...]
3. Dla celów niniejszej dyrektywy „użyczenie” oznacza ograniczone czasowo przekazanie do korzystania nie służące celom bezpośrednio lub pośrednio gospodarczym lub komercyjnym oraz przekazywanie dokonywane przez instytucje użyteczności publicznej. [...]

9

**Dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich Nr 92/100
z dnia 19 listopada 1992 r.**

**dotyczącej prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych
w zakresie własności intelektualnej.**

Art. 5. „Wyjątek od wyłącznego prawa publicznego użyczenia”

1. W odniesieniu do użyczenia publicznego kraje członkowskie mogą ustanowić wyjątki od wyłącznego prawa według art. 1, o ile przynajmniej twórcy otrzymają wynagrodzenie za takie użyczenie. Kraje członkowskie mają swobodę przy ustalaniu wynagrodzenia stosownie do celów własnej polityki kulturalnej. [...]
3. Kraje członkowskie mogą zwolnić określone kategorie instytucji od płatności przewidzianych w ust. 1 i 2. [...]

10

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 20¹.

1. Posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców, chyba że zwielokrotnienie odbywa się na podstawie umowy z uprawnionym. Opłaty te przypadają twórcom i wydawcom w częściach równych.

11

Inne dyrektywy unijne, które tu nie zostały omówione, a których przepisy zostały implementowane do naszej ustawy o prawie autorskim, to:

1) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 91/250/WE z dnia 14 maja 1991 r. w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych,

2) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 93/83/WE z dnia 27 września 1993 r. w sprawie koordynacji niektórych zasad dotyczących prawa autorskiego oraz praw pokrewnych stosowanych w odniesieniu do przekazu satelitarnego oraz retransmisji drogą kablową,

3) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 93/98/WE z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych,

4) dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich 96/9/WE z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych.

W toku są prace nad implementacją przepisów dyrektywy 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie egzekwowania praw wartości intelektualnej.

12

Naukowe biblioteki uczelni medycznych wykonują swoje zadania statutowe polegające na:

1) wspieraniu doskonalenia zawodowego lekarzy i innych pracowników medycznych i dostarczaniu im potrzebnych do tego kopii dokumentów, z których korzystają oni w zakresie własnego użytku osobistego (art. 23 u. o pr. a.),

2) dostarczaniu własnym (uczelni) pracownikom naukowym oraz naukowo-dydaktycznym jednostkom organizacyjnym uczelni dokumentów potrzebnych do prowadzonych badań naukowych, a także do wykorzystania do pracy dydaktycznej (art. 27 u. o pr. a.),

3) prowadzeniu działań, których celem jest uzupełnienie własnych zbiorów w celu jak najpełniejszego zaspokojenia potrzeb użytkowników, osób mających prawo korzystania z usług bibliotecznych (biblioteki uczelniane nie są „bibliotekami publicznymi”, o tym, jaki jest krąg ich użytkowników stanowią wewnętrzne przepisy zakładu wydane w oparciu o art. 88 ust. 1 „Prawa o szkolnictwie wyższym”).

13

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Dozwolony użytek chronionych utworów

Art. 23.

1. Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Przepis ten nie upoważnia do budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego oraz do korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym.

2. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego.

Art. 23¹.

Nie wymaga zezwolenia twórcy przejściowe lub incydentalne zwielokrotnienie utworów, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego oraz mające na celu wyłącznie umożliwienie:

1) przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub

2) zgodnego z prawem korzystania z utworu.

14

Autorzy komentarza do ustawy^[1] wyrażają zdanie, „*że fakt, iż osoba dokonująca zwielokrotnienia dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) wykorzystuje wiadomości z niego uzyskane w celach zawodowych, objęty jest zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym. Istotne jest bowiem, że z uzyskanej odbitki lekarz ten nie będzie korzystał poza kręgiem osób określonych w art. 23 ust. 2°* (podkreśl. BH). I dalej: „*Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba że jest to instytucja naukowa lub oświatowa (art. 27°)*” (podkreśl. BH).

[1] Janusz Barta, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkalski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple: „*Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*”, Dom Wydawniczy ABC 1995, s. 179.

15

„*Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba że jest to instytucja naukowa lub oświatowa (art. 27°)*” (podkreśl. BH).

Z komentarza: Janusz Barta, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkalski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple: „*Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*”, Dom Wydawniczy ABC 1995, s. 179.

16

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
Dozwolony użytek chronionych utworów

Art. 23.

1. Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Przepis ten nie upoważnia do budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego oraz do korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym.

2. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego.

Art. 23¹.

Nie wymaga zezwolenia twórcy przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie utworów, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego oraz mające na celu wyłącznie umożliwienie:

- 1) przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub
- 2) zgodnego z prawem korzystania z utworu.

17

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 6.

W rozumieniu ustawy:

1) utworem opublikowanym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie,

.....
3) utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie,

18

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 27.

Instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu.

19

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Art. 28.

Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych,
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów,
- 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

20

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych:

Art. 34.

Mozna korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. Twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Art. 35.

Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.

21

**Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym”
ogł. w Dz. U. Nr 164, poz. 1365; z późniejszymi zmianami.**

Art. 7.

Uczelnia może prowadzić działalność gospodarczą wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo od działalności, o której mowa w art. 13 i 14, *w zakresie i formach określonych w statucie* (podkreśli. BH).

(Art. 13 mówi o podstawowych zadaniach uczelni, o zadaniach, w których oczywiście mieszczą się usługi bibliotek uczelnianych, natomiast art. 14 o prowadzeniu domów studenckich i stołówek studenckich).

Art. 88.

1. W uczelni działa system biblioteczno-informacyjny, którego podstawę stanowi biblioteka. Organizację i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni, w tym zasady korzystania z niego przez osoby nie będące pracownikami, doktorantami lub studentami uczelni, określa statut.

2.

22

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Dz. U. Nr 85, poz. 539, zmiany w Dz. U.: z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440, z 2002 r. Nr 113, poz. 984.

Art. 14.

1. Usługi bibliotek, których organizatorami są podmioty określone w art. 8 ust. 2, są ogólnie dostępne i bezpłatne, z zastrzeżeniem ust. 2.
2. Opłaty mogą być pobierane:
 - 1) za usługi informacyjne, bibliograficzne, reprograficzne oraz wypożyczenia międzybiblioteczne,
 - 2) za wypożyczenia materiałów audiowizualnych,
 - 3) w formie kaucji za wypożyczone materiały biblioteczne,
 - 4) za niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliotecznych,
 - 5) za uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie materiałów bibliotecznych.
3. Wysokość opłat, o których mowa w ust. 2 pkt 1 i 2, nie może przekraczać kosztów wykonania usługi.
4. Zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora (kierownika).

23

Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r.: „Prawo działalności gospodarczej”

Art. 2.

1. Działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy jest zarobkowa działalność wytwórcza, handlowa, budowlana, usługowa ...

Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług ...

Art. 2.

1. Opodatkowaniu podlega sprzedaż towarów i odpłatne świadczenie usług na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług ... (znowelizowanej): „Wykaz usług, których świadczenie jest zwolnione od podatku” przewiduje:

- a) w pkt 19 (symbol PKWU: 80): „Usługi w zakresie edukacji”;
- b) w pkt 23 (symbol PKWU: ex 92) „Usługi związane z kulturą, rekreacją i sportem - z wyłączeniem: 1) usług związanych z taśmami wideo oraz z wszelkimi filmami reklamowymi i promocyjnymi, 2) działalności agencji informacyjnych, 3) usług wydawania książek i prasy.

Symbol 92.51.11 to „Usługi bibliotek”

24

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 20¹.

1. Posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców, chyba że zwielokrotnienie odbywa się na podstawie umowy z uprawnionym. Opłaty te przypadają twórcom i wydawcom w częściach równych.

25

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Oddział 1

Autorskie prawa osobiste

Art. 16.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu,
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo,
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania,
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

26

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Autorskie prawa majątkowe

Art. 43.

1. Jeżeli z umowy nie wynika, że przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie, twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

2. Jeżeli w umowie nie określono wysokości wynagrodzenia autorskiego, wysokość wynagrodzenia określa się z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających z korzystania z utworu.

Art. 49.

1. Jeżeli w umowie nie określono sposobu korzystania z utworu, powinien on być zgodny z charakterem i przeznaczeniem utworu oraz przyjętymi zwyczajami.

2. ...

27

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 11.

Autorskie prawa majątkowe do utworu zbiorowego, w szczególności do encyklopedii lub publikacji periodycznej, przysługują producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie – ich twórcom. Domniemywa się, że producentowi lub wydawcy przysługuje prawo do tytułu.

Art. 14.

1. Jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany.

2. Instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie

28

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 20 .

1. Producenci i importerzy:

- 1) magnetofonów, magnetowidów i innych podobnych urządzeń,
- 2) kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń reprograficznych umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu,
- 3) czystych nośników służących do utrwalania, w zakresie własnego użytku osobistego, utworów lub przedmiotów praw pokrewnych, przy użyciu urządzeń wymienionych w pkt 1 i 2 – są obowiązani do uiszczania, określonym zgodnie z ust. 5, organizacjom zbiorowego zarządzania, działającym na rzecz twórców, artystów wykonawców, producentów fonogramów i wideogramów oraz wydawców, opłat w wysokości nieprzekraczającej 3% kwoty należnej z tytułu sprzedaży tych urządzeń i nośników.

29

P.s.: Autor (BH) omówił szerzej niektóre artykuły ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych m.in. w tekstach zamieszczonych w „Bibliotekarzu”:

1) art. 14:

*„Prawa autorskie do artykułu w czasopiśmie naukowym”
Nr 5/2006, s. 14 – 17;*

2) art. 23, 231, 27, 28 i 30:

*„Dozwolony użytek chronionych utworów w znowelizowanej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych”
Nr 2/2005, s. 15 – 23;*

3) art. 23:

*„Prawo do nieodpłatnego korzystania z utworu w zakresie własnego użytku osobistego”
Nr 12/2005, s. 11 – 18;*

4) art. 28:

*„Co wolno bibliotece ? O art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych”
Nr 3/2006, s. 12 – 16.*

31